

TÜRKMENİSTAN'DA HALKBİLİMİ ARAŞTIRMALARININ DÖNEMLERİ: PROBLEMLER, YÖNTEMLER VE EĞİLİMLER

Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN*

ÖZ: Bu makale, Türkmenistan'daki halkbilimi araştırmaları tarihindeki dönemlerini, dönemlerin kendine has özelliklerini, yöntem anlayışlarını, eğilimlerini ve problemlerini belirlemeyi hedeflemektedir. Yapılan tespit ve değerlendirmelerin sonucunda Türkmenistan'da halkbilimi araştırmalarının, öncelikle Çarlık Rusya'sının doğu halklarını araştırmak için kurduğu birimlerde çalışan Türkologlar tarafından yürütüldüğü görülmüştür. Çarlık Rusya'sı döneminde halkbilimi, Türkmen boylarının dil, edebiyat, inanış ve gelenekler açısından tanınmasına yardımcı unsur olarak kabul edilmiştir. Rusya'nın halkbilimi politikası, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde değişmiş ve hâkim ideolojinin etkisiyle halk kültürüne daha fazla önem vermeye başlanmıştır. Derleme ve araştırma faaliyetlerinin, sosyalist/Marksist düşüncenin yönlendirdiği şekilde devam ettiği bu dönemde metin yayımlarının yanı sıra teorik yönü ağır basan çalışmalar da yapılmıştır. Ancak halkbilimi araştırmalarında rejimle uyumlu sonuçlar elde etme fikri hep canlı tutulmuştur. Türkmenistan'ın bağımsızlığıyla birlikte halkbilimi araştırmalarının temel gayesi, yeni bir Türkmen kimliğinin oluşturması olmuştur. Bu dönemde Oğuz Kağan Destanı'nda, Dede Korkut Kitabı'nda, Köroğlu Destanı'nda ve Türkmenistan'ın büyük şairi Mahtumkulu'nun şiirlerinde Türkmen tarihi, coğrafyası, gelenekleri, değerleri, kısacası kimliği araştırılmaya başlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkmenistan, Halkbilimi, araştırma tarihi, yöntem, problem.

---

* Balıkesir Üni. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl. hsahin@balikesir.edu.tr

Period of Folklore Research in Turkmenistan: Problems, Methods and Trends

ABSTRACT: It is possible to say that Turkish language, which has borrowed words from several languages in varying degrees, has mostly come under the influence of the Arabic language. A Considerable number of vocabulary items from Arabic has entered Turkish, and consists of the verbs of Arabic origin. However, Arabic loan verbs in Turkish usually entered the latter as nouns in different patterns like *takdim*, *teşrif*, *tehdit*, *ikna*, *izah*, *işfa*, *ispat*, *şükür*, *müdafa*, etc. and have benefited from the rich Turkish auxiliary verb material when they used as verbs. As is known, Turkish verbs require a specific case of the nouns. In other words, they require prepositions to refer to a special case. On the other hand, Arabic, being one of the inflectional languages, requires no case endings. Equivalents of the Turkish cases endings in Arabic are prepositions. The equivalent of Turkish compound verb *şükür etmek* (Arabic noun+Turkish auxiliary verb) “thank, to be thankful” in Arabic is a verb *شكر*. In Arabic, the verb inquires accusative case whereas Turkish equivalent requires dative case. In this research, cases of Arabic verbs in the original and their Turkish equivalents will be compared and contrasted to establish whether there is case compatibility between them or not.

Key words: Arabic, Turkish, verbs, verb compounds, cases, Arabic prepositions

GİRİŞ

Halkbilimi, uluslararası literatürdeki adıyla folklor, Avrupa’da 16. yüzyıldan itibaren başlayan çeşitli tarihî, siyasî, ekonomik ve kültürel gelişmeler neticesinde halk kültürünü inceleme gayesiyle ortaya çıkmış bir bilim dalıdır. Halkbiliminin evrensel anlamda kabul görmüş prensipleri ve yöntemleri olmakla birlikte hemen her ülkede farklı şekillerde geliştiği, dolayısıyla dünya üzerindeki halkbilimi araştırmalarına bakıldığında tek tip bir halkbiliminden bahsetmenin mümkün olmadığı görülür. Avrupa halkbiliminin kuruluşunda ve gelişiminde etkin rol oynayan Almanya, İngiltere ve Finlandiya gibi ülkelerdeki halkbilimi anlayışlarının kendi içinde bazı farklılıkları vardır, ancak bu ülkelerle Amerika’daki halkbilimi algısı ve çalışmaları arasındaki farklar daha fazladır. Aynı şekilde Asya ve Afrika gibi halkbiliminin oluşumu ve gelişimi aşamalarına Avrupa ve Amerika kadar etkin rol almamış bölgelerdeki halkbilimi çalışmalarının tarihi de kendine has özelliklere sahiptir. Diğer bir ifade ile terimler, yöntemler ve amaçlar açısından birliğe sahip halkbiliminin dünya üzerindeki farklı gelişim ve uygulama alanları bulunmaktadır (Azadovski 1992: 1-25, Çobanoğlu 1999: 5-11, Ekici 2004: 1-15, Oğuz 2010: 1-14). Bu ba-

kımdan halkbilimi araştırmalarının bölgelere veya ülkelere göre gösterdiği çeşitliliğin ve farklılığın tespit edilebilmesi, her şeyden önce ülkelerin veya daha geniş birlikler oluşturabilecek bölgelerin halkbilimi tarihlerinin ve dönemlerinin irdelenmesine bağlıdır. Richard M. Dorson'ın *American Folklore* (1959) ve *History of British Folklore* (1968), Giuseppe Cocchiara'ın *The History of Folklore in Europe* (1981), Simon J. Bronner'ın *American Folklore Studies: An Intellectual History* (1986), Dursun Yıldırım'ın "Türkiye'de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri" (1998) gibi çalışmaları kendi bölgelerindeki folklorun oluşumunu, gelişimini, dönemlerini, yöntemlerini ve eğilimlerini belirlemek ve tahlil etmek için yazılmıştır.

Bu makale de bir asırdan fazla bir süredir halkbilimi araştırmalarının yürütüldüğü Türkmenistan'ın halkbilimi tarihi üzerine odaklanmaktadır. Daha açık bir ifade ile Türkmenistan'daki halkbilimi araştırmalarının oluşumu, gelişimi, dönemleri, öne çıkan yöntemler ve eğilimler makalede ele alınan temel hususlar arasındadır. Halkbilimi araştırmalarının Türkmenistan'daki görünümünü ele almakla birlikte makalenin asıl çözümü kavuşturmak istediği problem, Türkmen halkbilimi araştırmaları tarihini belli dönemlere ayırmanın mümkün olup olmadığı ve bu dönemlerin, diğer dönemlerden ayrılan yönlerinin ne olduğudur. Türkmenistan'ın halkbilimi değerleriyle ilgili Türkmenistan'da, Türkiye'de, Avrupa ve Amerika'da önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların önemli bir kısmı halk edebiyatı türleri ve halk inanışları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Türkmen halkbilimi araştırmaları tarihindeki dönemler, yöntemler ve problemler üzerine bütüncül bir bakış açısıyla yapılmış çalışmaların yetersiz olduğunu söylemek mümkündür.

Türkmen halkbilimi araştırmalarının dönemlerini ve bu dönemlerin yöntem, problem, amaç ve eğilimler açısından karakteristik yönlerini belirleyebilmek, bu sahaya ilgili yapılacak halkbilimi araştırmalarının daha başarılı sonuçlar vermesini sağlayacağından önemlidir. Özellikle Türkmenistan'daki halkbilimi ürünlerinin gelişimini sağlıklı bir şekilde takip edebilmek için bu dönemlerin bilinmesi gerekmektedir. Çarlık Rusyası'nın bölgeye girişiyle birlikte temelleri atılmaya başlanan Türkmen halkbilimi, kendi doğal seyrinde veya büyük kırılmalara uğramadan bir gelişme gösterememiştir. Diğer bir ifade ile Türkmenistan'daki halkbilimi araştırmaları, Avrupa halkbiliminde olduğu gibi kendi şartlarında ve bölge insanının kararları doğrultusunda gelişme sağlayamamıştır. Çarlık döneminde Rusya'daki dilbilimci, antropolog, etnolog ve halkbilimcilere sadece malzeme veren bir konuma sahip Türkmenler, halkbilimi araştırmalarında Sovyet döneminde de Moskova'nın belirlediği hedeflerin dışı-

na çıkamamıştır. Bağımsızlık sonrasında ise halkbilimi, ulusal kimliğin inşa edilmesine yardımcı olmak amacıyla yeni hedeflere yönelmiştir. Görüldüğü gibi son yüz elli yıldır Türkmenistan’da halkbilimini etkilemesi muhtemel önemli siyasi ve tarihî gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin Türkmen halkbilimine önemli tesirleri olduğundan kendi içinde değerlendirilmesi ve Türkmen halkbiliminin dönemlerini oluşturmadaki rolleri belirlenmesi gerekmektedir.

Makalenin evreni Türkmenistan’daki halkbilimi araştırmalarıdır. Oldukça geniş bir dönemi tasnif etmeyi ve dönemlerin halkbilimi açısından niteliklerini belirlemeyi hedefleyen çalışmada Türkmen halkbilimi araştırmalarında başlangıç dönemlerinden itibaren etkin olmuş kurumlardan, halkbilimcilerden, çalışmalarından ve çalışmalarda kullanılan yöntem ve eğilimlerden örnekleme yapılmıştır. Örneklemede özellikle halkbilimi araştırmalarında atıf düzeyi yüksek ve Türkmenistan’daki halkbilimi araştırmalarına yön veren araştırmacıların çalışmaları tercih edilmiştir. Makalede inceleme yöntemi olarak büyük oranda doküman analizi kullanılmıştır. Halkbilimi başta olmak üzere, tarih, antropoloji, etnoloji, dilbilimi ve siyaset alanlarından tespit edilmiş çalışmalar ve arşiv kayıtları, Türkmenistan’daki halkbilimi araştırmalarının dönemlerini tespit etme gayesine yardımcı olabilecek şekilde analiz edilmiştir.

1. Çarlık Rusyası Dönemi: “Öteki”Ni Tanıma Aracı Olarak Halkbilimi

Türkmenistan’da veya bu bölgede yaşayan Türkmenlerle ilgili halkbilimi araştırmalarının temelleri Çarlık Rusyası döneminde atılmaya başlanmıştır. Çarlığın tıpkı Avrupalı toplumların dünyanın diğer bölgelerini tanımak ve buralara hâkim olabilmek amacıyla antropoloji araştırmalarını hayata geçirmeleri gibi, Rusya da Orta Asya’da sınırlarına dâhil ettiği ya da dâhil etmeyi düşündüğü bölgelerin antropolojisi, etnolojisi ve halkbilimi üzerine çalışmalar yürütmüştür (Asad 2008). Bu bakımdan Türkmenistan’daki halkbilimi araştırmaları tarihi veya araştırmaların dönemleri incelenirken ilk basamağı Çarlık Rusyası dönemi oluşturmaktadır. Bu dönem, belirli yıl aralıklarında gösterilebilir ya da “koloni dönemi” gibi başka adla da adlandırılabilir, ancak bölgede Çarlık yönetiminin politikalarının etkili olması ve Türkmenlerin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatlarının Moskova’ya bağlı olarak değişikliğe uğraması nedeniyle bu ilk döneme “Çarlık Rusyası Dönemi” adının verilmesi daha uygundur.

Tarih kaynaklarında Türkmenlerin Çarlık Rusyası egemenliğinde kaldıkları dönem, 1881-1917 yılları olarak geçmektedir (Necf 2003:

278). Ancak Çarlık idaresinin bölgeyle ilişkileri Türkmenistan'da resmen Çarlık idaresinin başladığı tarihten çok öncelere dayanmaktadır. Bilindiği gibi Çarlık Rusyası, Kazan'ın ilhakıyla başlayan süreçte yavaş yavaş Kafkaslara ve Asya'nın içlerine doğru ilerleyerek buralarda yeni yönetimler inşa etmiştir (Saray 2002). 1552'de Kazan hanlığını, 1556'da Astırahan hanlığını, 1558-1582 arasında Sibir hanlığını, 1593-1604 arasında Sibiry'a'nın tamamını, 1604'te Nogay bölgesini, 1783'te Kırım'ı, 1859'da Kuzey Kafkasya'yı, 1865'te Taşkent'i, 1880 – 1881'de Türkmenistan bölgesini işgal eden Çarlık Rusyası askeri başarısını, bölgeyle ilgili olarak yürüttüğü bilimsel ve kültürel faaliyetlere de borçludur. Rusya, özellikle Asya toplumlarını daha yakından tanımak için 1804'te “Şark Dilleri Kürsüsü”nü ihdas ederek Kazan Üniversitesi'ni doğu dillerinin araştırıldığı bir merkez haline dönüştürmüştür. 1854'te Petersburg'da Şark Dilleri Fakültesi'nin ve Rusya Coğrafya Derneği ve Doğal Tarih, Antropoloji ve Etnoloji Bilimleri Derneği'nin Asya şubelerinin de kurulmuş olması, Çarlık Rusyası'nın Asya'ya verdiği değerin yansımalarıdır (Barthold 2004: 321-322).

Dil, tarih, coğrafya, antropoloji, halkbilimi, arkeoloji, iktisat, hukuk gibi disiplinlerin ortaklaşa çalışmalar yürüttüğü bu kurumlar, çok geçmeden Moskova ve Petersburg gibi Rus biliminin merkezlerine önemli malzemeler ve raporlar ulaştırmaya başlamışlardır. Yeni bölgeler keşfetmek ve zamanla fethetmek için Asya'nın içlerine doğru düzenlenen araştırma gezileri, Türkmenistan bölgesine de tertip edilmiştir. 1819-1846 yılları arasında Türkmenistan'ın doğal kaynaklarını, ulaşım yollarını tespit etmek ve bölgeyle ilgili somut ve soyut malzemeler elde etmek için bir grup araştırmacı bölgeye gelmiş ve rapor hazırlamıştır (Kominek 1997: 27). Çarlık idaresinin bölgede hâkim olmasıyla birlikte Çarlık Arkeoloji Komisyonu, bu bölgenin arkeolojik özelliklerini araştırması için görevlendirdiği V. A. Jukovsky, 1890 ve 1896 yıllarında bölgeye yaptığı gezilerin sonucunda Merv'in kültürel geçmişini anlatan bir eser yayımlamıştır. Rus Coğrafya Derneği ise bölgenin fiziki özelliklerini araştırmışlar ve çalışmanın sonuçlarını 1887 tarihli raporlarında açıklamışlardır (Barthold 2004: 359-360). Bölgenin antropolojik ve halkbilimi özellikleriyle çoğunlukla A. N. Samoyloviç'in ilgilendiğini görüyoruz. Samoyloviç, Türkmenlerin edebiyatını, dilini ve halkbilimini araştırmakla görevlendirilmiştir. Rus araştırmacı, 1902, 1906, 1907 ve 1908 yıllarında Türkmenistan'a yaptığı araştırma gezilerinde Aşgabat, Göktepe ve Merv gibi merkezleri dolaşmıştır (Nuraliyev 1971: 14-15).

Çarlık Rusyası'nın bölgeye gönderdiği kişiler, genellikle akademik bir bakış açısıyla bölge üzerinde incelemeler yapmışlardır, ancak onlar-

dan önce bölgeyle ilgilenen çok sayıda seyyah vardır. Seyyahların kayıtlarını, bilimsel bir çalışma olarak nitelendirmek mümkün değildir, ancak bu seyyahların notları çok sayıda bilimsel çalışmada kullanılmıştır. Türkmenlerin halkbilimi ürünleriyle ilgili önemli bilgiler ve malzemeler içeren seyahatname veya hatırat karakterli bazı eserlere değinmek gerekir. N. Muravyev'in 1822 tarihli Puteşestviye v Turkmeniyu i Hivu 1819 i 1820 Godah (Seyidov 1969: 50), Aleksandr Borns'un 1849 yılında Moskova'da yayımladığı Puteşestviye v Buharu (Garriyev 2007: 104-105), Rus araştırmacı M. Mihailov'un 1860'lı yıllarda Türkmenler arasında yaptığı gözlemler sonucunda oluşturduğu eseri (Kominek 1997: 43), 1873 yılında Petersburg'da yayımlanan Naşi Sosedi v Sredney Azii. Hiva i Turkmeniya adlı kitap, K. Gel'man'ın 1882 tarihli Put ot Krasnovodska v Hivu adını verdiği kitabı (Kominek 1997: 43-44), Henri de Couliboeuf de Blocqueville'nin 1866 yılında Fransa'da yayımladığı ve Türkçe'ye Türkmenler Arasında adıyla çevrilen seyahat notları (De Blocqueville 1986: 70-73), Vambery'nin 1867 yılında yayımladığı Çağatay Etütleri (Nuraliyev 1971: 56-57) bu eserlerden bazılarıdır. Bu çalışmaların ortak özellikleri, Rusya'dan ve Avrupa'nın çeşitli merkezlerinden bölgeye gelmiş asker, âlim, tüccar, gezgin, din adamı vb. niteliklere sahip kişilerin gözlemlerini yansıtıyor olmasıdır. Türkmen bahşılarının şiir söyleyiş destan anlatış tarzları, Türkmen toylarındaki geleneksel uygulamalar ve Türkmen şairlerinin ve destancılarından alınmış bazı metinler seyahatname veya hatırat karakterli bu eserlerde sıklıkla yer almıştır. Bilimsel değerlendirmeler içermese de bu eserler, günümüz halkbilimcileri için oldukça kıymetlidir.

Çarlık Rusyası, Asya'daki Türk toplulukları üzerine düzenlediği askeri harekâtların ardından bu bölgelere gönderdiği misyonerler ve araştırmacılarla bölgedeki varlığını güçlendirme yoluna gitmiştir. Çarlık Rusyası'nın özellikle kuzey ve doğu Türklerine yönelik politikalarını şu değerlendirmeler oldukça iyi yansıtmaktadır:

“Kuzey ve Doğu Türklerine yönelik işgal girişimleri, sadece askeri, ekonomik ve siyasi araçları kullanmamış, işgal edilen bölgelerde yaşayan yerli halkları Rus yönetimine ısındırabilmek ve sömürge kimliğine büründürebilmek için, sosyal bilimlerden azami derecede yararlanmış. Bu bağlamda işgal edilen ya da edilecek bölgelerin coğrafi özellikleri araştırılmış, bölge halklarının dilleri, inançları ve kültürleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bölgelere gönderilen çoğu asker-misyoner uzmanlar aracılığıyla elde edilen veriler ve raporlar, belli merkezlerde toplanmış, kurmaylarca değerlendirilip, işgal sürecinde ve sonrasında toplumların istenilen

yapıya kavuşabilmeleri adına sistemli bir şekilde kullanılmıştır.”
(Aça 2003: 25-26).

Bu bağlamda Moskova, Petersburg ve Kazan gibi merkezlerdeki araştırma birimlerinde çalışmakta olan çok sayıda araştırmacı, Çarlık döneminde genel anlamda Orta Asya Türkleri, özelde ise Türkmen dili, edebiyatı ve halkbilimini araştırmak üzere bölgeye gelen isimler arasında A. N. Samoyloviç dikkat çekicidir. Samoyloviç, daha üniversitede öğrenci iken Orta Asya, özellikle de Türkmenlerle ilgilenmeye başlamıştır. Petersburg Üniversitesi'nde P. M. Melioranskiy, V. D. Simirnov, V. V. Bartold, N. İ. Veselovskiy, V. V. Rozen, K. G. Zaleman ve W. Radloff gibi Türkologların ve doğu bilimcilerinin öğrencisi olma fırsatı yakalayan Samoyloviç, Orta Asya Türkleri, özellikle de Özbek ve Türkmenler üzerine önemli çalışmalar yürütmüştür (Kononov 2004: 23). Samoyloviç'in bölgenin dil özellikleri üzerine daha fazla çalışması bulunmakla birlikte, halkbilimi sahasını da ilgilendiren bazı çalışmaları bulunmaktadır (Nuraliyev 1971). Türkmenler arasındaki Dede Korkut ve Köroğlu ile ilgili ilk çalışmalarından birisi Samoyloviç'in "Legenda o Korkude i Kör-oglı" (Zapiski Vostoçnogo Otdeleniya İmp. Russkogo Arheologiçeskogo Obşçestva, t. 19, (1909), vıp. 4, str. IV-V.) başlıklı yazısıdır. Yine Türkmen bahşılılarıyla ilgili araştırmaların ilk adımlarını Samoyloviç, "Turkmenskiy Poet-Bosyak Kör Molla: Ego Pesnya o Russkih (Etnografiçeskiy Nabrosok)" (Jivaya Starina, god 16 (1907), vıp. 4, otd.1, spt. 221-225.) adlı yazısıyla atmaya başlamıştır. Yine Mahtumkulu ile ilgili ilk çalışmalarda da Rus araştırmacının konumu önemlidir. Onun "K Statye Ukazetel K Pesnyam Mahtumkuli" (Zapiski Vostoçnogo Otdeleniya İmp. Russkogo Arheologiçeskogo Obşçestva, t. 19 (1909), vıp. 4, str. 216-218) ve "Materialı po Sredneaziatsko-Turetskoy Literature. II. Tretye Dopolneniye k Ukazatelyu Pesen Mahtumkuli. III. Stihi Doulet-Mamede Mollı, Otsa Mahtumkuli" (Zapiski Vostoçnogo Otdeleniya İmp. Russkogo Arheologiçeskogo Obşçestva, t. 22, (1913-1914), vıp. 1-2, str. 128-153) başlıklı yazıları Mahtumkulu başta olmak üzere Türk şairlerine yönelen ilk ilgiler arasındadır. Samoyloviç, Türkmenlerle ilgili olarak yayımladığı "Prejitok Şamanstva u Turkmenskogo Plemeni Çoudur" ve "Tri Turkmenskih Skazki (v Russkom perevode)" adlı yazılarında Türkmenlerdeki şamanlık ve masal anlatma gelenekleri üzerine alan araştırması neticesinde elde ettiği malzemeleri yayımlamıştır (Samoyloviç 2005).

Kısacası Çarlık Rusyası döneminde Samoyloviç, Türkmen destanları, masalları, atasözleri, halk şairleri ve onların şiirleri gibi daha çok halk edebiyatı ürünleriyle ilgili malzemeleri yayımlamıştır. Türkmenis-

tan'ın çeşitli bölgelerinden derlediği malzemelerin büyük bir bölümünü Rusçaya da çeviren Samoyloviç, metinlerle ilgili bazı notları da çalışmasına eklemiştir. Samoyloviç'in doktora tezi olan "Teke Türkmenlerin Savaş Kitabı Abdısetdar Kazı Cenknamesi" adlı çalışması, onun metinleri inceleme tarzını yansıtmaktadır. Samoyloviç bu çalışmasında cenknâme yazarı Abdısettar Kazı'nın kimliği, eserin dil özellikleri, ölçüsü, kafiyesi, muhteva özellikleri, eserin oluşumuna zemin hazırlayan tarihi olaylar, Türkmen-Fars ilişkileri, Cenknife'de geçen şahısların tarihteki karşılıkları gibi hususlar üzerine incelemeler yapmıştır (Samoyloviç 2005: 353-561). Samoyloviç'in bu çalışması, Türklerdeki destan yazıcılığı, daha özel bir ifade ile Oğuznamecilik geleneğiyle yakından ilintilidir. Samoyloviç, bu çalışmasıyla 18. veya 19. yüzyıllarda yazılmış ya da yazıya geçmiş bir cenknife metnini incelemiş ve ayrıca metni Rusçaya çevirip Rusya'da yayımlamıştır (Şahin 2012).

Çarlık Rusyası döneminde Türkmen halkbilimi araştırmalarına katkı yapan ve Türkmenler arasından halkbilimi araştırmalarına ilgili duyan ilk isimlerden birisi olan Hocalı Molla Mıratberdi'den de bahsetmek gerekir. Türkmen kökenli ilk halkbilimi araştırmacısı sayılabilecek Hocalı Molla, Samoyloviç'e gezilerinde kılavuzluk ettiği gibi, Türkmen kültürüyle ilgili pek çok bilgi ve malzemeyi de bizlere ulaştırmıştır. Hocalı Molla, Samoyloviç'in Türkmenistan'daki temsilcisi gibi çalışmış, çok geçmeden Petersburg'da yayımlanan ve Çarlık Rusyasının doğu bölgeleri üzerine yapılan araştırmalara yer veren bir derginin Türkmenistan temsilcisi olmuştur. Hocalı Molla'nın sadece Samoyloviç'e ve Rusya'dan gelen diğer araştırmacılara yardım etmekle yetinmediğini, kendisinin de 1914 yılından itibaren Türkmenistan'da yayımlanan Zakaspiyskaya Tuzemnaya Gazeta'da Türkmen edebiyatı ve folkloru üzerine yazılar yazmaya başladığını görüyoruz. Gazetenin editörü A. Belyaev, Hocalı Molla'dan Türkmen sözlü ürünleriyle ilgili yazılar hazırlamasını ister ve Hocalı Molla'nın hazırladığı pek çok yazıya gazetesinde yer verir. Hocalı Molla'nın yazıları arasında Türkmen destancılık geleneğini ilgilendiren bilgi ve malzemeler de vardır (Nuraliyev 1971: 98-130). 1914'ten itibaren Aşgabat'ta yayım hayatına başlayan gazetenin redaktörlüğünü İ. A. Belyaev yapmıştır. Belyaev, Hocalı'yı gazetede yayımlanacak çalışmalar yapmaya teşvik eder. Hocalı, bu gazetede Türkmen bilmeceleri, halk şairleri, destanları, bağışları gibi konularda sözlü ve yazılı kaynaklardan derlemelere dayalı bazı yazılar yayımlamıştır (Nuraliyev 1971: 120). Hocalı Molla, yazılarında bilimsel yöntemleri kullanmamıştır, ancak bilimsel araştırmalara kaynaklık edebilecek çalışmalar yapmıştır. Bu yönüyle Hocalı Molla,

Türkmen folklorunu derleyen ve yayımlayan ilk derlemecilerden birisidir (Şahin 2011/2: 331-335) .

Samoyloviç'in dışında Rus etnografyacısı A. P. Arhipov, 1846 yılında Mangışlak bahşlarından Süleyman Bağşı, Allagülü Bahşı ve Acımırat Bahşı'yı dinlemiş ve bu bahşılardan Köroğlu'na ait bazı şiirleri kayda geçirmiştir (Veliyev 1983: 5). N. P. Ostrovmov, 1909 tarihli "K İzüçeni-yu Turkmenskoy Literaturı" adlı makalesinde, Türkmenlerin yazılı ve sözlü edebiyatlarından bahisler açarak Dede Korkut, Köroğlu ve Mah-tumkulu'yla ilgili bilgiler vermiştir (Nuraliyev 1971: 10-11). İ. N. Berezin, Turetskaya Hrestomatiya adlı çalışmanın "Turkmenskiye Pesni" adlı bölümünde Köroğlu Destanı'ndan şiir parçalarına yer verirken (Gariyev 2007: 84, Durdiyev 1977: 3). F. Bakulin, Tiflis'te yayımlanan İzvestiya Kavkazskogo Otdela Russkogo Geografiçeskogo Obşçestva (1872-1873) adlı kitabın birinci cildinde "Pesni u Turkmen i poet ih Magdum Kuli" adlı bir yazı yayımlar. Burada Türkmen bahşlarıyla ilgili kayıtlar vardır. (Bakulin 1997). V. V. Barthold, 1917 tarihli yazısında Türkmen Köroğ-lu-su'nu "kahraman şair" ve ideal bir kahraman tipi olarak nitelendirmiştir (Nuraliyev 1971: 10).

Türkmen halk müziği ve bahşıları üzerine önemli çalışmaları olan İ. A. Belyayev'in Çarlık Rusyası dönemine denk düşen bazı çalışmaları bulunmaktadır. Grammatika Turkmenkogo Yazıka adıyla Aşgabat'ta yayımladığı eserinde Türkmen halk rivayetlerinden, masallarından ve atasözlerinden örnekler vermiştir. Yine aynı yıl yazdığı "Turkmenskiya Kolyadniye Pesni" adlı yazısında Türkmenistanda "yaremezan" olarak bilinen ve Ramazan ayıyla ilgili şiirler üzerinde durmuştur. "İz İstorii Turkmen Zakaspiyskoy Oblasti" adlı çalışmasında ise Keymir Kör ve Nadir Şah arasındaki mücadelenin yansımaları olan rivayetleri Hocalı Molla'nın anlatımıyla yayımlamıştır (Kalenderoğlu 2011: 52-53).

Çarlık Rusyası döneminde Türkmenistan'daki halkbilimi araştırmaları daha çok derleme ve derlenen malzemenin yayımlanması esasına dayalıdır. Derlemecilerin kimliğine bakıldığında bunların farklılık gösterdiğini görüyoruz. Bir grup derlemeci seyahat ederken gözlemlerini kayda geçirmiştir. Ancak özellikle Rusya ve Avrupa'nın çeşitli merkezlerinden bölgeye gelenler, daha bilimsel derlemeler yapmışlardır. Vambery'nin dışında Çarlık döneminde Avrupa'dan bu bölgeye araştırma yapmaya gelen olmamıştır. Ayrıca Vambery'nin çalışmalarını bilimsel araştırmalar olarak kabul etmek oldukça güçtür. Bunun yanı sıra Çarlığın çeşitli üniversitelerde kurduğu doğu toplumlarıyla ilgili birimlerde görevli kişilerin yaptıkları çalışmalar, bilimsel karakterlidir. Samoyloviç, Berezin, Bakullin gibi bilim adamları Özbekistan ve Türkmenistan bölgelerine gelerek saha

araştırmaları yapmışlardır. Çoğunlukla edebiyat ürünlerinin derlenip veya toplanıp yayımlandığı bu dönemde derlenen veya değerlendirilen metinler çoğunlukla Rusçaya da çevrilmiştir. Bu yönüyle Türkmenlerin, diline, edebiyatına, tarihine, coğrafyasına, arkeolojisine ve dolayısıyla halkbilimine ilk bilimsel yaklaşımı Çarlık Rusyası'nın yetiştirdiği doğu uzmanları sergilemiştir.

Türkmen halkbilimi araştırmalarının Çarlık Rusyası dönemi, esasında Sovyetler Birliği dönemine göre daha başarılı ve objektif sonuçların alındığı bir dönemdir. Diğer bir ifade ile Türkmen halkbilimiyle ilgili araştırmalar kuruluş aşamasında iken Çarlık döneminin kesintiye uğramasına, dolayısıyla yeteri kadar Türk halkbiliminin araştırılması yapılamamasına rağmen bu dönemde yapılan araştırmalar, yöntem ve malzeme açısından Sovyetler Birliği dönemindeki araştırmalardan bilimsel normlar açısından öndedir. Bu dönemde Yapısalcılık ve Tarihî-Coğrafi Fin yöntemlerinin etkili olduğu halkbilimi araştırmalarında halk edebiyatı türleri üzerinde daha fazla durulmuştur. Özellikle Türkmenlerin dil ve edebiyatı üzerinde de incelemeler yapmak isteyen Rus Türkologları sözlü edebiyatı oldukça gelişmiş bir halde olan Türkmenlerin halk edebiyatı metinleri üzerinde metin merkezli yöntemlerle incelemeler yapmışlardır. Bu dönemde karşılaştığımız önemli problemlerin başında derlenen halkbilimi ürünlerinin kaynak şahıs bilgilerinin çoğunlukla belirtilmemesi ve özellikle halk edebiyatı metinlerinin bağlamıyla ilgili bilgilerin kayıt altına alınmamış olmasıdır. Dolayısıyla bu metinler üzerinde yapılan araştırmalar da metinlerin dil ve tarih açılarından analizine dayalıdır. Rus Türkologlarının bunu yapmadaki temel gayesi ise Rusya için "öteki" olan Türkmenleri sosyal ve kültürel açılardan tanıyabilmek ve Rusya'nın bölgeyle ilgili yürüteceği politikalara yardımcı olabilmektir.

2. Sovyet Dönemi: Marksist-Leninist Yöntemle Araştırılan Sosyalist Halkbilimi

Türkmen halk bilimi araştırmaları tarihinde Sovyetler Birliği döneminde hâkim olan bakış açısı, çalışmalarda kullanılan yöntem ve halkbilimi araştırmalarından beklentiler, 1917'den Türkmenistan'ın birlikten ayrıldığı 1990'lı yıllara kadarki dönemi "Sovyet Dönemi" veya "Sovyetler Birliği Dönemi" olarak adlandırmayı gerekmektedir. Başka bir ifade ile Türkmen halkbilimi araştırmaları tarihinde Sovyet dönemi, hem tarihî anlamda hem de halkbilimi araştırmalarında geliştirdiği kendine has bakış açısı ve çalışma prensipleri ile oldukça önemli bir safhayı temsil etmektedir. Yine Moskova'dan tayin edilen bilim politikalarının uygulamaya konduğu bu dönem, Türkmen halkbiliminin kuruluşunu tamamladığı ve gelişme gösterdiği bir dönem olarak öne çıkmaktadır, ancak uygulanan

yöntem ve bakış açısı nedeniyle ise Türkmen halkbiliminde önemli handikapların ortaya çıktığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Bu bakımdan Sovyetler Birliği döneminde Türkmenistan'daki halkbilimi araştırmalarında uygulanan yöntemlerin, oluşan eğilimlerin ve dönemin ortaya çıkardığı problemlerin belirlenmesi, bu dönemin halkbilimi politikasının analiz edilebilmesi için gereklidir.

Çarlık dönemini devralan Bolşevik yönetimi, Rusya'nın hâkim olduğu bölgelerde yeni bir sistem inşa edebilmek için harekete geçmiştir. Türk topluluklarını yeni döneme adapte etmek için bütün imkânlarını seferber eden Bolşevikler, Rusya'nın sınırları içerisinde kalan bütün toplumlardan yeni bir Sovyet insanı oluşturma gayesi gütmüşlerdir. Öncelikle Çarlığın, yani Sovyet rejimiyle uyuşmayan dönemlerin kalıntılarını silmeye çalışan Sovyetler, bu çabalarını çoğunlukla kültür araştırmaları üzerinden yürütmüşlerdir. Türk topluluklarının dili, edebiyatı, folkloru, tarihi vb. hakkında yeni ideolojinin bakış açısına uygun bir şekilde araştırma inceleme faaliyetleri başlamıştır. Sovyetlerin benimsediği sosyalist ideolojinin de tesiriyle "halk" terimi bu dönemde daha fazla kullanılır ve önemsenir olmuştur. Aslında halk kitlelerine duyulan bu ilgi, halkbilimi araştırmalarının nicelik olarak gelişimine büyük katkılar yapmıştır. Daha önceki dönemlerde yapılmadığı kadar yeni bilimsel derlemeler ve incelemeler oluşturulmuştur. Ancak bu dönemde halkbilimi araştırmalarının en büyük problemi, rejimin halka ve araştırmacılara uyguladığı kontrol ve baskı politikalarıdır. Halkbilimi ürünlerinin doğal seyrinde oluşmasına ve gelişmesine imkân tanımayan Sovyetler, özellikle kültür araştırmalarını da rejimin prensipleri doğrultusunda düzenlemişlerdir.

Türkmenistan'daki halkbilimi araştırmaları, Sovyetler Birliği içindeki diğer Türk topluluklarında olduğu üzere, Sovyet dönemi halkbilimi politikalarından bağımsız değildir. Sovyet halkbilimcileri, halkbilimi ürünlerinin kaynağı ve göçü meselelerinden daha ziyade halkbiliminin fayda boyutunu ön plana çıkarmışlar. Resmi kurumların yürüttüğü halkbilimi araştırmalarındaki asıl amaç, rejimi halka benimseterek kalıcı hale getirmek olarak belirlenmiştir. Bu yüzden halkbilimi ürünleri derlenirken ve incelenirken yeni ideolojiyle uyumlu sonuçlar elde etme fikri hep canlı tutulmuştur (Günay 1993).

Sovyetler Birliği döneminde Türkmen halkbilimi araştırmaları kendi içinde homojen bir yapıya sahip değildir. Başka bir ifadeyle Türkmenlerin, Sovyet yönetimi altında kaldığı bütün dönemler aynı özelliklere sahip değildir. Bu yüzden Sovyetler Birliği dönemindeki Türkmen halkbilimi araştırmaları birkaç dönemde ele alınmalıdır:

I. 1917'den 2. Dünya Savaşı'na kadarki dönem

II. 2. Dünya Savaşı'ndan 1950 yılına kadarki dönem

III. 1950 sonrası dönem

İlk dönem, çoğunlukla halkbiliminin bir bilim dalı olarak kurumlaşığı veya kurumlaşmaya çalıştığı dönemdir. R. Seyidov, "Folklor ve Onıñ ähmiyeti" (Sovet Edebiyatı, 6, 1939, 37-39) ve P. Potseluevskiy, "Türkmen Folklorunu Dernäp Övreniş" (Türkmenistan Şura Edebiyatı, 3, 1934, 55-57) gibi yazıları bu çabanın ürünleridir. Diğer bir deyişle Türkmenistan'da halkbiliminin bir bilim dalı haline gelişi 1940'lı yılları bulmuştur. Türkmen halkbilimi araştırmaları tarihinde önemli bir yeri olan B. A. Garrıyev'in Türkmen Folklorından Usuli Gollanma adlı eseri, Türkmen halkbilimi araştırmaları için oldukça önemlidir. Burada Garrıyev, Türkmen halk edebiyatı türlerini ilk kez ve bütün halinde tasnif etmiştir (Garrıyev 1947: 13-14). B. A. Garrıyev'in yapmış olduğı bu tasnif, hem Sovyet döneminde hem sonraki dönemlerde sıkça kullanılmış ve Türkmen halkbilimi araştırmalarının yönünü tayin etmiş bir tasniftir. Tasniften de anlaşılacağı üzere Garrıyev için halkbilimi, halk edebiyatı anlamına gelmektedir. Böyle bir yaklaşım, Sovyet halkbiliminden kaynaklanmaktadır. Sovyetler Birliğı döneminde yapılan halkbilimi çalışmalarına bakıldığında, halk anlatıları ve şiiri üzerinde çok sayıda yayının yapıldığı görülür. Halk kültürünün sanat boyutunu yansıtan halk edebiyatı türleri, dilbilim araştırmalarında da oldukça gelişmiş Rus araştırmacılar için daha cazip hale gelmiştir. Bu yüzden Türkmenistan'daki ilk folklor derlemeleri ve araştırmaları, çoğunlukla destan, masal, atasözü, bilmece, aydım (türkü) gibi türler ekseninde yapılmıştır.

Bu bağlamda Türkmen folklor araştırmaları tarihinde özel bir yere sahip V. Uspenskiy ve V. Belyayev'in çalışmaları Türkmen bağışlarını, özellikle de onların şiirlerini konu etmektedir. Bu iki araştırmacı, Türkmen bağışları, halk şiiri ve halk müziğı üzerine ilk bilimsel çalışmaları yapımlarıyla tanınırlar. 1928 tarihli Turkmenskaya Muzıka adlı çalışmayı yayımlayan Uspenskiy ve Belyayev, bu çalışmada Türkmen bağışları ve onların sanatlarıyla ilgili alan araştırmalarından elde ettikleri sonuçlara yer vermişlerdir "Turkmenskaya Muzıka" ve "Moya Muzikalno-Etnografiçeskaya Ekspeditsiya v Turkmenistan v 1925-26 Godu" adlı iki bölümden oluşan kitapta Türkmen bağışlarının biyografilerinden ve şiirlerinden örnekler yer almaktadır (Uspenskiy-Belyaev 1928). Bu dönemde yayımlanan "Şasenem-Garıp", "Hüyrlükga-Hemra", "Sayatlı-Hemra", "Aslı-Kerem", "Necep Oglan", "Kasım Oglan" gibi aşk konulu destanlar da yine halk edebiyatı türlerindedir (Mamedyazov 1990: 3-4). 1930'lu

yıllardan itibaren meşhur Köroğlu anlatıcıları Pelvan Bahşı ve Mahtımgulu Garlıyev'den, ayrıca Aşgabat ve Çarçev civarındaki bahşılardan derlenen kollardan oluşan 1941 tarihli Göroglu Türkmen Halk Eposu adlı yayım da yine destan türü çerçevesinde yapılmış önemli bir çalışmadır. Bütün bu girişimler, Türkmen halkbiliminin kuruluşu aşamasında yapılmış derleme ve derlenen malzemenin yayımlanması esasına dayalıdır.

Türkmenistan'daki ilk halkbilimi araştırmacıları, Rusya'dan bölgeye gelmiş bilim adamlarınca yapılmıştır. V. V. Barthold, V. A. Gordlevskiy, A. N. Samoyloviç ve E. Bertels gibi araştırmacıların ilk çalışmalara önemli katkıları olduğunu söylemek mümkündür. Sovyet Türkologlarının şekillendirdiği ilk çalışmalarda ideolojik birtakım müdahaleler de dikkat çekicidir. Bu dönemde yayımlanan metinler, dinî ve millî konularda ayıklamaya tabi tutulmuşlardır (Özkan 2002: 228). Hangi türde olursa olsun, Sovyet ideolojisi ile çelişmeyen halkbilimi ürünlerinin derlenmesi ve yayımlanması istenmiş, Sovyet döneminde oluşmuş halkbilimi ürünlerinin araştırılmasına öncelik verilmiştir (Durdıyev 1967: 198-209). Bu yüzden I. Dünya Savaşı'na kadarki dönemde çoğunlukla aşk konulu destanlar ve halk şiiri örnekleri daha fazla yayımlanmıştır. Çünkü bunlarda rejimle çelişen unsurlar daha azdır. Köroğlu destanına gösterilen ilgide de Köroğlu'nun Sovyet ideolojisine uygun bazı özelliklere sahip olmasının etkisi vardır. M. Sakali'nin "Sovet Türkmenistanının Halk Dörediciligi" (Sovet Edebiyatı, 11, 1939, 104-112) adlı yazısında olduğu üzere bazı halkbilimi araştırmacıları ideoloji ile halkbilimi arasındaki ilişkiyi irdeleyen çalışmalar da yapmışlardır.

Sovyetler Birliği dönemindeki halkbilimi araştırmalarının zamanla artmasında Maksim Gorki'nin 1934 yılında "Birinci Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi"nde halk edebiyatı, halk bilimi ve çalışma hayatı arasındaki ilişkiyi ele alan konuşmasının etkisi büyüktür. Sovyet Türkmenistan'ındaki halkbilimi araştırmalarının ilk dönemine denk gelen bu konuşma, Komünist Parti'nin halkbilimine bakışını tamamıyla değiştirmiştir. Gorki, halkbilimi araştırmalarının sadece mitler ve dinsel fikirlerle sınırlı kalamayacağını, halkbiliminin çalışma hayatıyla, tarihsel gerçeklerle ve insanlar arasındaki ilişkilerle ilgili olduğunu söyler. Buna istinaden Komünist Parti, halk edebiyatının hem eski hem de yeni örneklerini toplamayı, bunları bir yandan bilim adamlarının incelemesine sunarken, bir yandan da sosyalist ilkelere göre yeniden düzenleyerek köylerde, kolхозlarda, fabrikalarda burjuva sanat anlayışını yok etmek için kullanmayı kendine önemli bir gaye edinmiştir (Azadovski 1992: 18-19). Buradaki "yeniden düzenleme" ifadesi, halkbilimi ürünlerine müdahaleyi getirmiş,

bu şekilde halktan derlenen metinler veya bilgiler doğrudan değil, çeşitli ekleme ve çıkarmalarla yayımlanmıştır (Kalenderoğlu 2011: 231-315).

Türkmenistan'daki halkbilimi araştırmaları 2. Dünya Savaşı yıllarında yöntem ve eğilimler açısından önemli değişimler gösterir. 1920'li veya 1930'lu yıllarda yayımlanmasına izin verilmeyen kahramanlık konulu destanlar ve eserler bu dönemde savaşa giren Sovyet askerini yüreklendirmek ve Sovyet halkları arasında vatana bağlılık duygularını geliştirmek için serbest bırakılmıştır. Sovyet dönemi halkbilimi araştırmalarının ikinci dönemi olarak nitelendirdiğimiz bu dönemde Köroğlu, Dede Korkut, Yusuf-Ahmet ve Dövletyar gibi kahramanlık konulu anlatılardan parçalar, bağışların kahramanlık temalı şiirleri kitap ve dergilerde okuyucuyla buluşmaya başlamıştır. 1941 tarihli Vatan ve Gahrımançılık Hakkındaki Aydımlar adlı kitapta Köroğlu destanından bazı parçalar, yine Köroğlu'nun "Ar Alış" diğer bir şekliyle "Araptan Ar Alış" kolundan bazı parçalar, 1941 yılında "Göroglı (Eposıñ Ar Alış Şahasından Bölekler)" adıyla Sovet Türkmenistanı'nda yayımlanmıştır (Seyidov 1969: 35). B. A. Garriyev, 1941 tarihli yılında Pesni o Rodine i Geroizme adlı kitabında kahramanlık konulu halk şiiri örneklerine yer verir. 1942 yılında P. G. Bogatırev, Sovet Edebiyatı dergisinde "Patriotizm i Geroizm v Turkmenskoy Narodnoy Pezeyii" adlı bir makale yayımlar (Garriyev 2007: 88). 1943 yılında Magrupı'nın Yusup-Ahmet destanı Aşgabat'ta yayımlanır. Bu çalışmanın ön sözünü M. Köseyev kaleme almıştır (Özkan 1989: 19). 1944 yılında A. Yakubovskiy, "Kitabi-Korkud i ego Znaçeniye dlya İzüçeniya Turkmenskogo Obşçestva v Epohu Rannego Srednevekovya" adıyla Sovet Edebiyatı dergisinde bir yazı yayımlar (Garriyev 1947: 16). Dede Korkut Kitabı'nı Türkmen halkbilimcilerinin gündemine getirmiş olması açısından bu yazı değerlidir.

Savaş yıllarındaki vatan ve kahramanlık konulu halk edebiyatı türlerine gösterilen ilgi, Dede Korkut Kitabı'nın öne çıkmasını sağlamıştır. Bu dönemde Türkmenistan'da ilk kez Dede Korkut Kitabı'nda yer alan hikâyeler, Sovet Edebiyatı dergisinde Meti Köseyev tarafından yayımlanır. Köseyev, Sovet Edebiyatı'nın 1945 (1-2, 4-5, 6, 7, 8, 9-10. sayılar) ve 1946 (1-2 ve 5. sayılar) yıllarındaki çeşitli sayılarında Dede Korkut Kitabı'ndaki boyların metinlerini yayımlamıştır. Köseyev, Sovet Edebiyatı dergisinde yayımladığı bu metinleri 1950 yılında bir kitap haline getirip yayımlamak ister. Ancak savaş dönemi geride kaldığı için M. Köseyev'in bu çalışmasına yayın yasağı konur ve kendisi de milliyetçilik yaptığı gerekçesiyle hapis cezasına çarptırılır. Bu olayla birlikte Türkmenistan'da 1940-1950 yılları arasında yürütülen Dede Korkut araştırmaları 1990'lı yıllara kadar kesintiye uğrar (Köseyev 1990, Duymaz 2007: 731). Kısa-

cası savaş yıllarından 1950 yılına kadar Türkmenistan'da kahramanlık içerikli halk edebiyatı türlerinin yayımlanmasına ve irdelenmesine önem verilmiştir. Ancak bu dönem geride kaldığında, savaş öncesi dönemdeki politika yeniden gündeme alınmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkmen folklor araştırmalarında derleme faaliyetleri devam ettiği gibi inceleme ve araştırma alanında da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Önceki dönemlere göre daha teorik çalışmaların yapıldığı 1950 sonrası dönemde Türkmenistan Bilimler Akademisi bünyesinde Mahtumkulu Dil ve Edebiyat Enstitüsü kurulur. Bu sayede dağınık ve bireysel halde yapılan folklor araştırmaları daha planlı hale getirilir. Mahtumkulu Garlıyev, Palta Bahşı, Kurt Bahşı gibi pek çok ünlü Türkmen bahşısından geniş çaplı derlemeler yapılmıştır. B. A. Garıyev, M. A. Sakali, M. Köseyev, N. A. Aşırov gibi araştırmacıların halk edebiyatı türleri üzerine teorik çalışmalar yaptıkları görülür. Özellikle B. A. Garıyev'in Köroğlu Destanı üzerine ve M. A. Sakali'nin masallar üzerine yaptığı çalışmalar dönemin öne çıkan faaliyetleri arasındadır (Mamedyazov 1990). A. S. Mirbadaleva, "Hüylukga-Hemra"; B. Mämmedyazov, "Sayatlı-Hemra"; A. Durdıyeva, "Ashı-Kerem"; S. Gutlıyeva, "Necep Oglan" üzerine monografik çalışmalar hazırlarlar. S. M. Annanurova, halk şiiri; K. Berkeliyev, atasözü ve deyimler; K. Gurbanov, bilmeceler; Ş. Halmuhammedov, fıkralar hakkında kitaplar yayımlar. Köroğlu Destanı'nın yeni kolları derlenir ve yayımlanır. Köroğlu Destanı'nın kaynakları, teşekkülü, şekil ve muhteva özellikleri, kahramanları vb. konularda daha ayrıntılı çalışmalar yapılır. Özellikle 1970 ile 1990 arasında Türkmen folklorundaki pek çok tür üzerine günümüzde de önemini koruyan çalışmalar hazırlanmıştır (Mamedyazov 1990).

Sovyetler Birliği dönemindeki folklor araştırmalarında öncelik alan araştırmalarına verilmiştir. Sahadan derlenen metinler, "Türkmence" adı verilen yeni bir dilde ve alfabeye yayımlanmaya başlanır. Daha önce Çağatay yazı dilini kullanan Türkmenler, artık Türkmenlerin konuşma diline dayalı bir yazı diliyle yazmaya ve bilim yapmaya başlarlar. Aşk konulu destanlar, Köroğlu'nun hemen hemen bütün kolları, masallar, atasözleri, bilmeceler ve efsaneler, öncelikle Rusya'dan bölgeye gelmiş bilim adamları tarafından derlenerek Aşkabat ve Moskova'da hem Türkmen Türkçesi hem de Rusça olarak yayımlanır. Ancak derlenen malzemenin seçiminde ve yayım aşamasında dönemin ideolojisine bağlı olarak bazı müdahaleler yapılmıştır. Derlemelerde öncelik, rejimle çelişmeyen halk edebiyatı ürünlerine verilmiştir. Kahramanlık konulu destanlardan daha ziyade aşk konulu destanlar derlenmiş, kahramanlık konulu destanlarda da Köroğlu gibi beylerle ve hanlarla savaşan kahramanların maceraları ter-

cih edilmiştir. Ayrıca derlenen metinlerde rejime aykırı olarak görülen dinî ve millî unsurlar ayıklanmıştır. Bütün bunlar, Sovyetler Birliği dönemindeki Türkmen folklor araştırmalarını güdümlü hale getirmiştir.

Bu dönemde Türkmen halkbilimi üzerine çalışanlar, metin neşirlerinin yanı sıra metinler ve onların bağlamıyla ilgili de bazı çalışmalar yapmışlardır. Bu incelemelerde de, metinlerdeki tiplerin ve motiflerin yeni dönemdeki yaşam tarzıyla barışık olduğu veya halk kültürü ürünlerinin yeni uygulamaya konan rejimi desteklediği yönünde sonuçlar elde etme hedeflenmiştir. Bu bakımdan bu dönemde yapılan incelemelerin büyük bir çoğunluğunda halkbiliminin rejimin ilkeleriyle barışık olduğunu gösterme kaygısı ağır basar. Halkın yarattığı sanat ürünlerinde seçkinlerin değil, sıradan insanların hayatlarına yer verildiği, halk anlatılarındaki kahramanların halkın temsilcisi ve bir toplumun asıl edebiyatının ve sanatının halk hayatında gizli olduğu düşünceleri pek çok araştırmada öne çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra halk edebiyatı türlerinin dil ve üslup özellikleri başta olmak üzere, bu türlerin kökenleri, oluşum aşamaları ve bunların diğer halkların edebiyatları ve sanatlarıyla ilintileri özellikle 1950 sonrasındaki araştırmalarda ele alınmıştır.

Sovyetler Birliği döneminde, diğer pek çok Türk boyunda olduğu gibi, halkbilimi önemsenmiştir, çünkü halk kültürüyle doğrudan ilgili olan bu bilim dalı, Sovyet insanını oluşturmaya yardım edebilecek bir araç olarak kabul görmüştür. Sonuçta görünüşte ulusal, özünde sosyalist halkbilimi ürünlerinin üretilmesi ve bunlar üzerine bilimsel çalışmalar yapılması teşvik edilerek Sovyet dönemine has bir halkbilimi anlayışı tesis edilmiştir (Temur 2010: 223, Temur 2011: 50). Halkbilimi ürünleri, bilimsel bir tutumla değil, ideolojik bir bakış açısının ürünü olan Marksist-Leninist yöntemle, halkbilimi ürünlerinin doğal yapısı yerine istenilen yönleri incelenmiştir. Sonuçta Türkmen halkbilimi ürünleri üzerine yüzlerce araştırma yapılmış olmasına ve çeşitli türlerde pek çok metin neşri yapılmasına rağmen, bu dönemde Türkmen halkbilimi araştırmalarının gelişme kaydettiğini, halkbilimi ürünlerinin metin, bağlam, yaratıcı ve işlev özelliklerinin sağlıklı bir şekilde tespit edildiğini söylemek oldukça güçtür. İdeolojinin bilimin önünde yer aldığı bu dönemin en önemli problemi, gelenekten tespit edilen metinlerin ve bilgilerin inceleme ve yayın süreçlerinde ne gibi müdahalelere uğradığının belirsiz oluşudur. Bu probleme bağlı olarak halkbilimi ürünleriyle ilgili olarak elde edilen sonuçlar da doğal olarak tartışmalı hale gelmektedir. Kısacası Sovyetler Birliği döneminde Türkmen halkbilimi, yine Moskova merkezli olarak belirlenen bilim politikaları neticesinde kendi doğal mecrasına intikal edememiştir. Bunun için birliğin dağılması ve Türkmenlerin kendi bilim

ve kültür politikalarını belirleyebildikleri bağımsızlık dönemini beklemek gerekecektir.

3. Bağımsızlık Sonrası: Yeni Türkmen Kimliğinin İnşasında Halkbilimi

Türkmenlerin Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsız bir devlet olmasından sonra Türkmen halkbilimi araştırmalarında önemli değişiklikler meydana gelir. Sovyet döneminde yayım izni alamayan Dede Korkut Kitabı gibi kahramanlık konulu anlatılar, bu dönemde yayımlanmaya başlanır. Yeni bir Türkmen kimliği oluşturmak ve Türkmenlere takip edilecekleri bir köken bulabilmek için Türkmen tarihçileri, edebiyatçıları, dilcileri ve halkbilimcileri Dede Korkut'a, Köroğlu'na, atasözlerine ve halk şiirine yönelmişlerdir. Kendilerini Oğuzların torunları, Türkmenistan'ı da Selçuklukların takipçisi olarak kabul eden Türkmenler, önceki dönemin Türkmenlerini yeni dönem için model kabul etmişlerdir. Türkmenlerin tarihî köklerini, felsefesini, inanışlarını, kısacası dünyaya bakış açısını Türkmenlere has olarak kabul edilen halk edebiyatı türlerinden tespit etme yoluna gidilmiştir (Duymaz 2010).

Bugün Baba Veliyev, Maman Övlüyäguliyeva, Nuri Seyidov, Araznepes Mämmetcumayev, Amangül Durdiyeva, Annagurban Aşırov, Akmuhammet Aşırov, A. Annanurov, Guzuçiyev, Kakacan Durdiyev ve Tecen Nepesov, Kakalı Berkeliyev ve Kakabay Seyitmıradov, Babış Mametyazov, Ata Rahmanov gibi halkbilimciler, Türkmenistan'daki Türkmenistan'ın Milli Medeniyet Miras Merkezi, Türkmenistan Bilimler Akademisi, Magtımğulı Devlet Üniversitesi'ne bağlı Magtımğulı Dil ve Edebiyat Enstitüsü ve Türkmenistan Milli Golyazmalar Enstitüsü bünyesinde halkbilimi araştırmalarını yürütmektedirler (Şahin 2011/1: 39). Sovyet dönemini yaşamış ve bu dönemde halkbilimi araştırması yapmış bu halkbilimciler, artık halk kültürü ürünlerinde sadece Sovyet ideolojisini arama ve inşa etme girişimlerinden uzaklaşıp Türkmen varlığını araştırmaya koyulmuşlardır. Başka bir ifade ile Sovyet döneminde rejimin etkilerini ve etkilerini halk kültüründe izlemeye çalışan halkbilimciler, bağımsızlık sonrasında ise halk kültürünü Türkmen ulusunun özünü taşıyan bir kaynak olarak görmüş ve bu özü ortaya çıkarmaya gayret etmişlerdir. Özellikle tarihte yazıya geçmiş ve Türkmenlerle alakalı olduğu düşünülen edebî eserlerde Türkmen dili, edebiyatı, kimliği, coğrafyası gibi hususlar üzerine ayrıntılı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Bu dönemdeki halkbilimi araştırmalarının olumsuz yanı, saha araştırmalarında yaşanan gerilemedir. Sovyetler Birliği döneminde alan araştırmasına dayalı çalışmaların yerini, günümüz Türkmenistan'da daha ön-

ceden derlenmiş veya yayımlanmış bilgi ve metinleri yeniden yayımlanması esasına dayalı çalışmalar almıştır. Çünkü bağımsızlık sonrasındaki alfabe değişimi, halkbilimi araştırmalarını büyük oranda Kiril alfabesiyle yazılmış halkbilimi metinlerini ve araştırmalarını yeni alfabeyle aktarma şekline dönüştürmüştür. Hâlbuki Türkmen halk kültürüyle ilgili ilk elden bilgi alınabilecek sözlü kaynaklar günümüzde de canlılığını korumaktadır. Bu dönemin halkbilimi araştırmalarındaki olumlu taraf ise, halk kültürü araştırmalarında elde edilen sonuçların siyasi çevrelerce dikkate alınıp kültürel kimliğin inşası aşamasında kullanılıyor olmasıdır.

Bağımsızlık sonrasında Türkmen halkbilimi araştırmalarına yön veren önemli isimlerin başında Saparmurat Türkmenbaşı gelmektedir. Onun kaleme aldığı Ruhname adlı eser, pek çok halkbilimi çalışmasına ilham kaynağı olduğu gibi halkbiliminin yöntemini, amacını ve eğilimlerini belirlemiştir. Özellikle Ruhname'den alınan şu ifadeler, Türkmenistan'da yayımlanan halkbilimi çalışmalarının baş kısmına yazılmıştır: "Biz Türkmen halkının mirasçıları olarak ecdadımızın tarihin katmanlarında kalmış kültürel, edebi değerlerini bulmalıyız, yeniden canlandırmalıyız. Bu, ecdadımıza karşı bizim evlatlık borcumuzdur." (Baymiradov 2004: 164). Türkmenbaşı'nın öne sürdüğü bu düşünceden hareketle 1990'lardan sonra Türkmen halkbilimcileri, Oğuz Han'da, Korkut Ata'da, Köroğlu'nda ve Mahtumkulu'nda Türkmen tarihini ve kimliğini araştırmaya girişmişlerdir. Daha düne kadar Sovyet dünya görüşünün arandığı bu eserlerde artık Türkmen hayatı ve tarihi aranmaya başlanmıştır. Bu bir bakıma halkbilimi alanında tarihi, özellikle de Türkmen tarihini yeniden kurma fikrinin hayata geçirilmesi olarak değerlendirilebilir.

Türkmenbaşı'nın ve Ruhname'nin Türkmen halkbilimi araştırmalarındaki etkisini daha iyi anlayabilmek için Türkmen bilimcileri üzerine bir kitap yayımlayan Nuri Seyidov'un şu ifadelerine bakmak faydalı olacaktır:

"Bağımsızlık döneminde Büyük Saparmurat Türkmenbaşı'nın milli, edebi, kültürel mirasla ilgili talimatlarıyla halk kültürü ürünlerine olan bakış tamamıyla değişti. Büyük Serdarımızın talimatlarının toplamı olan Mukaddes Ruhname'nin felsefesi bakımından halk kültürü ürünlerine yeniden bakıp onların özündeki manevi olgunluğu ve ahlaki değerleri besleyen düşünceleri gün yüzüne çıkarmak, günümüzün yeni ve milli bilimimizin asıl vazifelerindedir." (Seyidov 2005: 185-186).

Bu ve buna benzer ifadeler ve düşünceler, özellikle 2000'li yıllardan sonra yayımlanan hemen bütün çalışmalarda yer almıştır. Ruhna-

me'nin ulusal düzeyde kabul görmesi ve bünyesindeki talimatların hayata geçirilmesi isteği, halkbilimi başta olmak üzere Türkmenistan'daki diğer sosyal bilimlere de etkilemiştir. Tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, arkeoloji gibi bilimlere, tıpkı halkbiliminde olduğu gibi Ruhname'nin rehberliğinde araştırmalar yapmaya, yöntemlerini ve bakış açılarını bu rehbere göre düzenlemeye başlamışlardır. Bu da Türk halkbiliminin, kapsam ve yöntem daralmasına uğramasına neden olmuş, dolayısıyla halkbilimi, kendini kısırdöngünün içinde bulmuştur.

"Medeni miras", "milli miras" ve "Türkmençilik" gibi terimlerin yaygın bir şekilde kullanıldığı bağımsızlık sonrası halkbilimi araştırmalarında "Türkmen kimdir?" sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır (Geldiyeva 2006: 371-376). Bu soruya Ruhname'nin kendince cevap vermesi ve yeni yapılacak araştırmaların Ruhname ekseninde yapılması yönündeki siyasi mesajlar, dikkatleri halkbilimi ürünlerinin şekil, yapı, içerik, yaratıcı, aktarıcı ve bağlam özelliklerinden daha ziyade bu ürünlerin bünyesinde Türkmenlerle ilgili olarak barındırdığı değerler ve bilgilere yönelmiştir. Oğuzların atası olarak kabul edilen Oğuz Han, ilk Türkmen hükümdarı, Oğuz Han destanı ise Türkmenlerin tarihteki mücadelelerini anlatan bir epos konumuna yükseltilmiştir. Köroğlu, yine aynı şekilde tarihte Türkmenlerin yiğit ve cesur tavırlarını yaşattığı, Dede Korkut'un bir Türkmen "koca"sı olduğu, Mahtumkulu da Türkmenlerin tarihte ürettiği düşünceleri ve değerleri anlatan milli şairler arasında gösterilmiştir. Bu yüzden geçmişte kalmış pek geleneksel anlatı, isim ve tören, yeni Türkmen tarihinde ve yaşamında yeniden kullanılmaya başlanmış, bunlarla ilgili somut ürünler üretildiği gibi modern türlerle halkbilimi ürünleri yeni hayata dâhil edilmeye çalışılmıştır.

Kısacası Türkmenistan'da bağımsızlık sonrası halkbilimi araştırmaları, Sovyet dönemindeki yasaklı dönemlerin ortadan kalkmasıyla yeni bir döneme girmiştir. Önceki dönemde yayımlanamayan eserler yayımlanmaya veya çalışılmayan konular bu dönemde çalışılmaya başlanmıştır. Ancak bu dönemde de halkbilimi araştırmalarının siyasetten ayrı kendi başına bir alan oluşturamaması önemli bir problem olarak varlığını korumaktadır. Halkbilimi ürünlerini Kiril harflerinden yeni alfabeyle aktararak ve son kısmına bu ürünlerin Türkmen tarihini ve ruhunu yansıttığı için önemli olduğunu yazmak şeklinde gelişen yayın ve araştırma faaliyetleri, çeşitli problemler barındırmaktadır. Bugün halkbilimi araştırmalarının geldiği nokta dikkate alındığında Türkmenistan'daki bu yaklaşım veya eğilim, tartışmalı hale gelmektedir. Halkbilimi araştırmalarındaki bu tutumun, daha bilimsel ve halkbilimi değerlerine uygun bir noktaya geti-

rilmesi, Türkmen halkbilimi araştırmalarının geleceği açısından oldukça önemlidir.

Sonuç

Türkmenistan'daki halkbilimi araştırmalarının dönemlerini belirlemeyi ve bu dönemlerde öne çıkan yöntemler, eğilimler ve problemler üzerine tespit ve değerlendirmeler yapmayı hedefleyen bu çalışmada elde edilen sonuçlar şu şekilde ifade edilebilir:

1. Türkmen halkbilimi araştırmaları tarihi, Türkmenistan Türklerinin geçirdikleri tarihi, siyasi ve kültürel süreç dikkate alındığında tek tip ve homojen bir yapıya sahip değildir. Bu yüzden arlık Rusyası'nın Türkmen boylarını hâkimiyeti altına almaya başladığı ve bölgeyi daha iyi tanıyabilmek için başlattığı halkbilimi araştırmalarının bulunduğu döneme “arlık Rusyası dönemi”, Sovyet idaresinde Marksist ve Leninist yöntemle halkbiliminin sosyalist yönlerinin belirlenmeye çalışıldığı döneme “Sovyetler Birliği dönemi” ve birliğin dağılmasıyla birlikte halkbilimi araştırmalarının yeni Türkmen kimliğinin inşasına yardımcı olabilecek şekilde yeniden düzenlendiği döneme “bağımsızlık sonrası dönemi” demek mümkündür. Bu dönemlerin kendine has bakış açıları, yöntemleri ve eğilimleri bulunmaktadır.

2. Çarlık Rusyası döneminde Türkmenistan'daki halkbilimi araştırmalarının temelleri atılmıştır. Çarlık'ın Moskova, Petersburg ve Kazan gibi merkezlerinde alışan Türkologlar, bölgeye gelerek ilk çalışmaları hayata geçirmişlerdir. Bu dönemde bölgeye gelen ve çalışmalarıyla diğer meslektaşları arasından sıyrılan A. N. Samoyloviç'in Türkmen halkbilimi araştırmaları tarihinde özel bir yeri vardır. Türkmenistan'da yetişmiş ilk halkbilimcilerden olan Hocalı Molla ile birlikte Türkmenistan'da çeşitli alan araştırmalarına çıkan Samoyloviç derlediği halk edebiyatı metinlerini Türkçe ve Rusça olarak yayımlayarak Türkmen halkbilimini Rusya'nın ve Avrupa'nın dikkatlerine sunan ilk araştırmacıdır. Bu dönemde halkbilimi araştırmaları, “öteki” konumundaki Türkmenlerin Ruslar tarafından tanınmasını sağlamak ve bölgede hayata geçirilecek politikaların belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

3. Türkmen halkbilimi araştırmalarının kurumlaştığı ve geliştiği asıl dönem Sovyetler Birliği dönemidir. Sovyet dönemi, tarihi anlamda bütün bir dönemi temsil etmesine rağmen halkbilimi çalışmalarının tarihi açısından böyle bir bütünlükten bahsetmek mümkün değildir. Sovyetlerin bölgede hâkim olduğu ilk yıllardaki halkbilimi araştırmalarıyla II. Dünya

Savaş yıllarındaki faaliyetler aynı olmadığı gibi, 1950 sonrasındaki araştırmalarda da önemli farklılıklar vardır. Bu dönemde halkbilimi araştırmaları, Türkmenistan'da Sovyet düşüncesinin hâkim kılınmasına yardımcı bir unsur olarak kabul edildiğinden halkbilimi ürünlerinin sosyalist boyutu öne çıkarılmıştır.

4. Bağımsızlık sonrasında, Türkmenistan'daki halkbilimi araştırmalarının hedefleri değişikliğe uğramıştır. Halkbilimi araştırmalarıyla Sovyet insan modelini inşa etmeye çalışan önceki dönemin bu gayesi bırakılmış, bunun yerine yeni dönemde yeni bir "Türkmen kimliği" oluşturma faaliyetlerine katkı yapabilecek halkbilimi yöntemleri ve bakış açıları benimsenmiştir. Türkmenlerin köklerinin arandığı bağımsızlık döneminde Dede Korkut Kitabı başta olmak üzere Oğuz grubuna bağlı edebiyat ve halkbilimi ürünleri üzerinde tarihi yeniden kurma teorisi çerçevesinde çalışmalar başlatılmıştır. Bu süreçte Ruhname adı verilen Türkmenbaşı'nın eseri, halkbilimi araştırmalarının, amaçlarının ve yöntemlerinin belirlenmesinde oldukça etkili olmuştur. Günümüzde Ruhname'nin önemli kaynakları arasında yer alan Oğuz Han, Köroğlu, Dede Korkut ve Mahtumkulu üzerine yapılan çalışmalar, Türkmen halkbilimi araştırmalarının güncel uğraşları arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet (2003), "Orta Asya'da Uluslaşma Süreci ve Türkiyat Araştırmalarında Rus İlmenskiy ve Ardıllarının Rolü", Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları: Kimlik, İslam, Milliyet ve Etnisite, Gündoğan Yayınları, İstanbul, s. 23-68.
- ASAD, Talal (2008), Antropoloji ve Sömürgecilik, Çev.: Ayşe Karınca, Ütopya Yayınları, Ankara.
- AZADOVSKİ, Mark (1992), Sibiryadan Bir Masal Anası, Çev.: İlhan Başgöz, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- AZİMOV, P. ve Çarıyrov, B. (1973), "A. N. Samoyloviç Turkmenskoye Yazıkoznaniye", Sovetskaya Turkologiya, 5, s. 71-75.
- BAKULİN, F. (1997), "The Turkmens' Songs and Their Poet Makhtumkuli", Çev.: John Macleod, The Journal of Makhtumkuli Studies, 1, s. 9-11.
- BARTHOLD, V. V. (2004), Rusya ve Avrupa'da Oryantalizm, Çev.: Kaya Bayraktar-Ayşe Meral, Küre Yayınları, İstanbul.

- BAYMIRADOV, Bayrammırat (2004), *Türkmen Gagaları Hakkında Rovayatlar*, Türkmenistan'ın Milli Medeniyet Miras Merkezi, Aşgabat.
- BRONNER, Simon J. (1986), *American Folklore Studies: An Intellectual History*, University Press of Kansas, Lawrence.
- COCCHIARA, Giuseppe (1981), *The History of Folklore in Europe*, Çev.: John N. McDaniel, Institute for the Study of Human Issues, Philadelphia.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (1999), *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- DE BLOCQUEVILLE, Henri de Couliboeuf (1986), *Türkmenler Arasında*, Çev.: Rıza Akdemir, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- DORSON, M. Richard (1959), *American Folklore*, The University of Chicago Press, Chicago.
- DORSON, M. Richard (1968), *History of British Folklore. The British Folklorists A History*, The University of Chicago Press, Chicago.
- DURDIYEV, Hudaýberdi (1967), *Dutar Dillende (Oçerkler)*, Türkmenistan Neşiryatı, Aşgabat.
- DURDIYEV, Kakacan (1977), *Gurbanalı-Magrupı Dövletyar (Dessan)*, Türkmenistan Neşiryatı, Aşgabat.
- DUYMAZ, Ali (2007), "Azerbaycan'da Kültürel Kimliğin Kaynağı Olarak Dede Korkut Araştırmalarının Sorunları", I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı-II, Lazer Ofset, Ankara, s. 729-738.
- DUYMAZ, Ali (2010), "Türkmenistan'da Kültürel Kimliğin Kaynağı Olarak Dede Korkut Geleneği", II. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi, 19-25- Nisan, İzmir. (Yayımlanmamış Bildiri).
- EKİCİ, Metin (2004), *Halkbilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayınları, Ankara.
- GARRIYEV, Baymuhammet Ataliyevič (1947), *Türkmen Folklorından Usuli Gollanma*, Aşgabat.
- GARRIYEV, Baymuhammet Ataliyevič (2007), *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları*, Çev.: Fikret Türkmen, Muvaffak Duranlı, Feyzullah Rahmankul, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TÜBAR-XXXVIII / 2015-Güz / Türkmenistan'da Halkbilimi Araştırmalarının...

- GELDİYEVA, Şiricemal (2006), Türkmen Halk Ertékleri (Cadılı Ertékiler), Türkmenistan'ın Milli Medeniyet Miras Merkezi, Aşgabat.
- GÜNAY, Umay (1993), "Rusya'da Folklor Faaliyetleri", Millî Folklor, 3, s. 3-13.
- KALENDEROĞLU, İhsan (2011), Sovyet Dönemi Türkmen Folkloru: Sovyetler Birliği Döneminde Türkmenistan'da Folklor Politikaları ve Çalışmaları (1917-1954), Kurgan-Edebiyat Yayınları, Ankara.
- KOMINEK, Slawomira Zeranska-Arnold Lebeuf (1997), The Tale of Crazy Harman The Musician and the Concept of Music in the Türkmen Epic Tale, Harman Dâli, Academic Publications Dialog, Warsaw.
- KONONOV, A. N. (2004), "Bir Gramer Âlimi A. N. Samoyloviç", Çev.: Venera Turatbek Kızı, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkoloji Özel Sayısı II. Kitap, 11, s. 23-28.
- KÖSEYEV, Mäti (1990), Gorkut Ata Gadımı Türkmen Eposı, Türkmenistan Neşiryatı, Aşgabat.
- MAMMEDYAZOV, Babış (1990), "Razvitiye Turkmenskoy Folkloristiki", Türkmenistan SSR İlimler Akademiyasının Habarları Gumanitar İlimlerini Seriyası, 6, s. 3-7.
- NECEF, N. Ekber-Ahmet Annaberdiyev (2003), Hazar Ötesi Türkmenleri, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- NURALIYEV, D. (1971), Akademik A. N. Samoyloviç Türkmen Edebiyatı Hakkında, İlim Neşiryatı, Aşgabat.
- NURALIYEV, D. (1973), "A. N. Samoyloviç-İssledovatel Turkmenskoy Literaturı i Folklorı", Sovetskaya Tyurkologiya, 5, s. 66-70.
- OĞUZ, Öcal (2010), "Araştırmaların Tarihi", Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 1-56.
- ÖZKAN, İsa (1989), Yusuf Bey-Ahmet Bey (Bozoğlan) Destânı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZKAN, İsa (2002), "Sovyetler Birliği Döneminde Türkmenistan'da Folklor Çalışmaları", VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Son Elli Yılda Türkiye Dışındaki Türk Halk Kültürü Çalışmaları Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 225-232.

- SAMOYLOVİÇ, A. N. (2005), Tyurkskoye Yazıkoznaniye Filologiya Runika. Yayına Hazırlayan: G. F. Blagova-D. M. Nasilov, Vostoçnaya Literatura RAN, Moskova.
- SARAY, Mehmet (2002), “Rusya’nın Türkistan’da Yayılması”, Türkler, cilt 18, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 561-576.
- SEYİDOV, Aşır (1969), Türkmen Halk Dörediciligi (Bibliografik Görkezici), Türkmenistan Neşiryatı, Aşgabat.
- SEYİDOV, Nuri (2005), Türkmen Halk Matalları, Türkmenistan’ın Milli Medeniyet Miras Merkezi, Aşgabat.
- ŞAHİN, Halil İbrahim (2011/1), Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği, Kömen Yayınları, Konya.
- ŞAHİN, Halil İbrahim (2011/2), “A. N. Samoyloviç ve Hocalı Molla’nın Türkmen Folkloruyla İlgili Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, Türklük Bilimi Araştırmaları, 30, s. 319-337.
- ŞAHİN, Halil İbrahim (2012), “Kadı Abdısetdar Cenknâmesi Üzerine Bir İnceleme”, Hacettepe Üniversite Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları, 17, s. 219-238.
- TEMUR, Nezir (2010), “Folklor-İdeoloji Bağlamında Sovyetler Birliği Folklor Politikaları ve Bu Politikaların Kırgız Folkloruna Etkileri”, Bilig, 53, s. 219-232.
- TEMUR, Nezir (2011), Folklor ve İdeoloji: Sovyetler Birliği Döneminde Kırgızistan’da Folklor Politikaları ve Çalışmaları 1917-1958, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- USPENSKİY V.-V. Belyayev (1928), Turkmenskaya Muzıka, Gosudarstvennoye İzdatelstvo Muzıkalny Sektor, Moskova.
- VELİYEV, Baba (1983), Türkmen Halk Poeziyası, İlim, Aşgabat.
- YILDIRIM, Dursun (1998), “Türkiye’de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri”, Türk Bitiği: Araştırma/İnceleme Yazıları, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 43-60.